

BUSINESS & DIPLOMACY REVIEW

**3. évfolyam, 1. szám
2025/1**

TARTALOM

- Beke Judit: Előszó – Preface
- Maria Jakubik: Are John Dewey's Messages Still Relevant for Sustainable Education in the 21st Century?
- Krisztina Győrössy, Irén Nagy: Cooler Climate Challenge – Climate Action for Sustainable Education
- Yuliya Shtaltovna: Mapping the Academic Landscape: A State-of-the-Art Perspective on Sustainability, Inner Development Goals and Higher Education
- Éva Réka Keresztes, Ildikó Kovács, Annamária Horváth: Blockchain technology in supply chains: advancing sustainability through transparency and innovation
- Horváth Levente, Erdélyi Éva, Simon Ákos: ESG oktatás gazdasági hatásai
- Bence Péter Marosán: Phenomenology, Environmental Protection, and Pedagogy. Attempt of a Synthetic Approach
- Simon Ákos, Erdélyi Éva, Horváth Levente: A mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségei a felsőoktatásban – fenntarthatósági aspektusok
- Tamás Gáspár: Reframing Sustainable Futures for Business Education – A Social Foresight Model
- István Kárász: Shaping Sustainable Futures: EU Economic Diplomacy and Development Cooperation with Africa
- Balázsné Lendvai Marietta, Schlett András, Beke Judit: Zala és Vas vármegyei helyi termelők a közösségi értékkeremtés útján
- Sáringer János, Marosán Bence Péter: Civilizáció-elméleti megközelítések és nemzetközi kapcsolatok: egy történeti és elméleti értelmezés kísérlete II.

Business & Diplomacy Review

Kiadó: Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem

Szerkesztőség

1165 Budapest, Diósy Lajos u. 22-24.

E-mail: Marosan.BencePeter@uni-bge.hu

<https://uni-bge.hu/hu/business-diplomacy-review>

Főszerkesztő

Sáringer János

Felelős szerkesztő

Lisányi Endréné dr. habil. Beke Judit

Szerkesztőbizottság tagjai

Sándorné Kriszt Éva, elnök

Bába Iván

Bárczi Zsófia

Csekő Katalin

Ferkelt Balázs

Juhász Tímea

Nagy Milada

Marinovich Endre

Marosán Bence Péter, szerkesztőségi titkár

Murádin János Kristóf

Válóczi Marianna

Tipográfia és tördelés

Nagy és Heteyi Kft.

ISSN 3004-0116

HU ISSN 3004-0116

Business & Diplomacy Review állandó lektorai

Prof. Dr. Bajomi-Lázár Péter, PhD
Dr. habil. PaedDr. Bárczi Zsófia, PhD
Dr. habil. Buday-Sántha Andrea, PhD
Dr. habil. Domonkos Endre, PhD
Dr. Ferkelt Balázs, PhD
Dr. Gyene Pál, PhD
Dr. Harsányi Dávid, PhD
Dr. Horváth Annamária, PhD
Dr. habil. Krasztev Péter, PhD
Dr. habil. Juhász Tímea, PhD
Dr. habil. Marosán Bence Péter, PhD
Dr. habil. Murádin János Kristóf, PhD
Dr. Nagy Milada, PhD
Dr. Pólya Éva, PhD
Dr. habil. Sáringer János, PhD
Dr. Válóczy Marianna, PhD
Dr. Zelena András, PhD

Jelen szám szakmai és nyelvi lektorai:

Dr. Balázsné Lendvai Marietta, PhD
Dr. Czinege Monika, PhD
Dr. habil. Beke Judit, PhD
Dr. habil. Győri Zsuzsa, PhD
Dr. habil. Marosán Bence, PhD
Dr. habil. Schlett András, PhD
Dr. Hübner Andrea, PhD
Dr. Huszár Erika, PhD
Dr. Kiss Katalin, PhD
Dr. Malaczkov Szilvia, PhD
Dr. Nyusztay László, PhD
Lovasné Dr. Avató Judit, PhD
Tömöry Anna

TARTALOM

Előszó – Preface	
<i>Beke Judit</i>	7
Are John Dewey's Messages Still Relevant for Sustainable Education in the 21 st Century?	
<i>Maria Jakubik</i>	13
Cooler Climate Challenge	
– Climate Action for Sustainable Education	
<i>Krisztina Györössy, Irén Nagy</i>	24
Mapping the Academic Landscape: A State-of-the-Art Perspective on Sustainability, Inner Development Goals and Higher Education	
<i>Yuliya Shtaltovna</i>	46
Blockchain technology in supply chains: advancing sustainability through transparency and innovation	
<i>Éva Réka Keresztes, Ildikó Kovács, Annamária Horváth</i>	63
ESG oktatás gazdasági hatásai	
<i>Horváth Levente, Erdélyi Éva, Simon Ákos</i>	74
Hogyan gondolkodnak a Z generációs közgazdász hallgatók a fenntarthatóságról?	
<i>Honvári Patrícia, Erdélyi Éva, Jäckel Katalin</i>	92
Phenomenology, Environmental Protection, and Pedagogy. Attempt of a Synthetic Approach	
<i>Bence Péter Marosán</i>	117
A mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségei a felsőoktatásban – fenntarthatósági aspektusok	
<i>Simon Ákos, Erdélyi Éva, Horváth Levente</i>	135
Reframing Sustainable Futures for Business Education	
– A Social Foresight Model	
<i>Tamás Gáspár</i>	151
Shaping Sustainable Futures: EU Economic Diplomacy and Development Cooperation with Africa	
<i>István Kárász</i>	169
Zala és Vas vármegyei helyi termelők a közösségi értékteremtés útján	
<i>Balázsné Lendvai Marietta, Schlett András, Beke Judit</i>	185

Civilizáció-elméleti megközelítések és nemzetközi kapcsolatok:
egy történeti és elméleti értelmezés kísérlete II.

Sáringér János, Marosán Bence Péter

201

Jelen számunk szerzői

Balázsne Lendvai Marietta, Budapest University of Economics and Business, Faculty of Finance and Accountancy, Balazs.Marietta@uni-bge.hu

Beke Judit, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, Lisanyi.Endrene@uni-bge.hu

Erdélyi Éva, Budapest University of Economics and Business, Faculty of Commerce, Hospitality and Tourism, SzaboneErdelyi.Eva@uni-bge.hu

Gáspár Tamás, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, gaspar.tamas@uni-bge.hu

Győrössy Krisztina, Eszterházy Károly Catholic University, Doctoral School of Education, Hungary, krisztinagyorossy@gmail.com

Honvári Patrícia, Budapest University of Economics and Business, Faculty of Finance and Accountancy, Honvari.Patricia@uni-bge.hu

Horváth Annamária, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, Centre of Excellence for Future Value Chains, horvath.annamaria@uni-bge.hu

Horváth Levente, Budapest University of Economics and Business, Office for Sustainability, Horvath.Levente@uni-bge.hu

Jakubik Mária, Eötvös Loránd University, Faculty of Education and Psychology, Budapest, Hungary, maria.jakubik@ppk.elte.hu

Jäckel Katalin, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, Jaeckel.Katalin@uni-bge.hu

Kárász István, Permanent Representation of Hungary to the EU, istvan.karasz@pact4youth.hu

Keresztes, Éva Réka, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, Centre of Excellence for Future Value Chains, keresztes.eva@uni-bge.hu

Kovács Ildikó, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, Centre of Excellence for Future Value Chains, kovacs.ildiko@uni-bge.hu

Marosán Bence Péter, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, marosan.Bencepeter@uni-bge.hu

Nagy Irén, Eötvös Loránd University, Doctoral School of Linguistics, nagy.iren@kag.hu

Sáringér János, Budapest University of Economics and Business, Faculty of International Management and Business, saringer.janos@uni-bge.hu

Schlett András, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, schlett.andras@jak.ppke.hu

Shtaltovna, Yuliya, Fresenius University of Applied Sciences, Germany, Kyiv School of Economics, Ukraine, yuliya.shtaltovna@hs-fresenius.de, yshtaltovna@kse.org.ua

Simon Ákos, Budapest University of Economics and Business, Office for Sustainability, Simon.Akos@uni-bge.hu

CIVILIZÁCIÓ-ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK: EGY TÖRTÉNETI ÉS ELMÉLETI ÉRTELMEZÉS KÍSÉRLETE II.

Sáringer János, Marosán Bence Péter

Absztrakt

A szuverén államok kapcsolatainak különböző elemzési módszerei azóta léteznek, mióta vannak modern szuverén államok, vagy legalábbis azok valamiféle előzményei. Megtaláljuk ezt a modern kor hajnalán Jean Bodin-nél (*Hat könyv a köztársaságról*, 1576), illetve Hugo Grotius-nál (*A háború és a béke jogáról*, 1625), de ugyanígy jelen van a probléma Thomas Hobbes századokon át meghatározó művében (*Leviatán*, 1651), illetve John Locke különböző munkáiban. E tekintetben talán a legfontosabb két további, 20. század előtti fejleményt Immanuel Kant (*Az örök béke*, 1795), és Georg Wilhelm Friedrich Hegel (*A jogfilozófia alapvonalai*, 1820) munkái jelentik. A 20. században azután e tekintetben elindult egy folyamatos, és egyre inkább tudományos jellegű építkezés, kezdetben erőteljesen metafizikai jellegű civilizáció-elméleti próbálkozásokkal, amelyek immár nagyobb kulturális alakzatokat és államközi kapcsolattrendszereket tekintettek át, és amelyek közül a legjelentősebb talán Oswald Spengler, *A nyugat alkonya* c. műve (1918, 1920). Később az ilyen jellegű átfogó kísérletekben a metafizika felhangok egyre tompultak, mint például Norbert Elias *A civilizáció folyamata* c. munkájában (1939), Arnold J. Toynbee *Értekezés a történelemről* című 12 kötetes művében (1934–1961), valamint Henry Kissinger *A történelem értelme* című dolgozatában (1950), ami az egyik alapja a *Diplomácia* (1994) című művének.

Ezt követően, napjainkhoz közeledve, mind módszerükben, mind szemléletmódjukban az újabb és újabb vonatkozó kísérletek történtek egyre szakszerűbbek lettek (Francis Fukuyama, *A történelem vége és az utolsó ember*, 1992, Samuel Huntington, *A civilizációk összecsapása*, 1996, Niall Ferguson, *Civilizáció: A Nyugat és a többiek*, 2011). Elemzésünkben azt próbáljuk megmutatni, hogy ezek a kísérletek egy

jellegükben is folyamatosan változó történelem jelenségegyüttesre próbáltak reflektálni, mindegyiknek van valamiféle, sok esetben (bár nem mindig) egymással is kompatibilis igazságmagja; és hogy a történelemben a racionalizálódás és adott esetben a morális tekintetben is erőteljesebb felelősségvállalás folyamatai, bár nem teljesen egyenesvonalúan, de azért valamennyire érvényesülnek. Emellett a 20. század második felében a nemzetközi kapcsolatok egyes elméletei (realista, neorealista, konstruktivista) is megerősítést kaptak a különböző szerzők műveiben vagy éppen fordítva, az egyes elméleteket használták fel az alkotók.

Kulcsszavak: civilizáció-elméletek, nemzetközi kapcsolatok, kultúra-közi kapcsolatok, szuverén államok, racionalizálódás a történelemben

Abstract

Different methods of analysing the relations between sovereign states have existed since the existence of modern sovereign states, or at least some predecessors to them. We can find it in Jean Bodin (*Six books of the commonwealth*, 1576) and Hugo Grotius (*On the Law of War and Peace*, 1625) at the dawn of the Modern Age, but it is also present in Thomas Hobbes' seminal work (*Leviathan*, 1651) and in the various works of John Locke. Perhaps the two most important further pre-20th century developments in this respect are the works of Immanuel Kant (*Perpetual Peace*, 1795) and Georg Wilhelm Friedrich Hegel (*Elements of the Philosophy of Right*, 1820). In the 20th century we witness the beginning of continuous and increasingly scientific endeavours in this regard, with attempts within the field of civilisation theory, initially of a highly metaphysical nature, now taking into consideration larger cultural formations and inter-state relations, perhaps most notably Oswald Spengler's *The Decline of the West* (1918, 1920). Later, in comprehensive attempts of this kind, the metaphysical overtones became more and more muted, as in Norbert Elias's *The Civilizing Process* (1939), Arnold J. Toynbee's 12-volume *A Study of History* (1934-1961), and Henry Kissinger's *The Meaning of History* (1950).

Subsequently, as we approach the present, more and more relevant attempts have become increasingly specialised, both in method and approach (Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, 1992; Samuel Huntington, *The Clash of Civilisations*, 1996; Niall Ferguson, *Civilisation: The West and the Rest*, 2011). In our analysis, we will try to show that these attempts have tried to reflect on a complex of historical phenomena, which are also constantly changing in character, that each of them has a core of truth, in many cases (though not always) compatible with each other; and that the processes of rationalisation and, in certain cases, even a moderate increase in moral responsibility in history, though not entirely in a straight line, are to some extent prevailing. In addition, in the second half of the 20th century, certain theories of international relations (realist, neorealist, constructivist) were confirmed in the works of various authors or, conversely, theories were used by authors.

Keywords: theories of civilizations, international relations, intercultural relations, sovereign states, rationalization in the history

Főbb civilizációs elméletek

A civilizáció-elméleti megközelítést, mely, mint az már talán sejtető, a korábban felvonultatott elméletekből leginkább a konstruktivista elméletcsoporthoz köthető, szintén rendkívül régre vezethető vissza. Az egyes közösségeket, népeket, nemzeteket elválasztó alapvető kulturális, világnézeti, vallási különbségek világos felismerése már egészen korán, az ókorban is megszületett, illetve jelen volt.⁷ Többé-ke-

7 Az ókori szkepticizmus alapító figurájának számító, az időszámításunk előtti negyedik és harmadik században élt (i.e. 360-270) Pürrhónál például a következőket olvashatjuk: „Ugyanaz a dolog, amely emezek számára igazságos, amazok számára igazságtalan, az egyiknek jó, a másiknak rossz. Például a perzsák semmi kivetnivalót nem találnak abban, hogy valaki feleségül vegye a saját nővérét, a görögök meg bűnösnek tartják az ilyen viszonyt. A masszaetáknál – mint Eudoxosz írja Föld körüli utazásában – nőközösség van, a görögöknél meg nincs ilyesmi. A kilikiaiak kedvüket lelik a kalózkodásban, a görögök nem. Különböző népek különbözőképpen képzelik el az isteneket. Aztán meg az egyik nép hisz az isteni gondviselésben, a másik meg nem. Az egyiptomiak bebalzsamozzák halottaikat, a rómaiak elégetik, a paioniaiak pedig mocsárba süllyeszti őket. Azzal kapcsolatban hát, hogy mi az

vésbé kifejlett civilizáció-elméleti töprengéseket pedig az újkorban találunk már – mint arra korábban is utaltunk – olyan szerzőknél, mint Montesquieu, vagy éppen nem sokkal később Hegel (1966). Azonban a huszadik századtól indul el az, hogy szisztematikus formában elkezdték kidolgozni és a társadalmi folyamatok magyarázataiban, megértési kísérleteiben tudományos igényű fokon alkalmazni a civilizáció-elméleti megközelítést, illetve paradigmát. Ennek első, kulcsfontosságú szereplője Oswald Spengler volt, híres, nagyhatású művével, *A Nyugat alkonya* c. alkotással (1994).

Spengler egy időben átfogó egység részeként, egymást kiegészítő fázisokként kezelte kultúra és civilizáció fogalmait. Értelmezése szerint a kultúra a kezdet, a civilizáció pedig a vég.⁸ Mindenesetre már a kultúra, mint kiindulópont, is egy nagyobb kulturális alakzat megjelölésére szolgál nála. Megjelennek nála olyan motívumok is, amelyek csak később válnak meghatározókká az európai gondolkodás horizontján: *mindenekelőtt az Európa-centrizmus bírálata*. Ez abban állt, hogy elutasította a többi kultúra, illetve kultúrkör leértékelését Európához képest; és kiemelte az egyes kultúrkörök eleven vonásait, csak rájuk jellemző, saját értéket képviselő jellegzetességeit. Hasonlóképpen elutasította a történelem szokásos korszakolását ókorra, középkorra és újkorra, mint ami szerinte egy jellegzetesen elfogult és kiegyensúlyozatlan Európa-centrikus felfogást tükröz. Nagyobb, összefüggő kultúrköröket tárgyalt, amelyek közül, szerinte, csak néhány érte el a teljes érettség fokát.

Spengler úgy vélte, hogy a teljes érettség fokáig csupán nyolc kultúra jutott el, mégpedig a kínai, a babilóniai, az egyiptomi, az indiai, a maya, az antik (görög), az arab („mágikus”), a nyugati (fausti). A teljes kifejlődés előtt pedig számos másik kultúra elpusztult, mint

igazság, föl kell függesztenünk az ítéletünket.” Ld. Pásztori-Kupán, 2010, 192.

8 Spengler: „A kultúrák organizmusok, a világtörténelem pedig ezek összélet-rajza... Minden más élő organizmushoz hasonlóan az összes kultúra keresztülmegy az ifúság, érettség, és hanyatlás korszakain... A kultúra minden elmúlt és jövőbeli világtörténelem ősjelensége. Valamennyi kultúrának megvan a maga civilizációja. A civilizáció a kultúra elkerülhetetlen sorsa. A civilizáció az a legkülsősegebb és leginkább művi állapot, amelynek elérésére az emberiségnek egy magasan fejlett fajtája egyáltalában képes. A civilizáció – lezárulás, valahogy úgy ahogyan a létrejövőt a létrejött, az életet a halál a kibontakozást a megmerevedés követi. A civilizáció a visszavonhatatlan vég, amely belső szükségszerűségtől hajtva újból és újból beköszönt.” (1994/I, 184).

például a perzsa és a hettita – és az orosz pl. szerint éppen csak a formálódás, a kialakulás fázisában van.

A civilizációt Spengler, ahogy mondtuk, a végnek tekintette, amikor elkezdődik az elkerülhetetlen hanyatlás; más szóval egy kultúrkör *dekadens* fázisának. A civilizációt Spengler *a mennyiség, a mechanizálódás* korszakának tekintette, *a minőséggel, elevenséggel és dinamizmussal szemben*. A higiénia, a divat, a külsőségek időszaka ez, amikor a kultúrát is leginkább az epigonizmus, a *másolás* jellemzi a korai, alkotó periódussal, egy kultúrkör igazán nagy alkotóinak és géniuszának korával szemben. Tűnjenek bár ezek a spengleri leírások mégoly elfogultnak és ítélkezőnek is, Spengler ezeket nem annak szánta; vonatkozó soraiból csöndes megértés és rezignáció érződik ki (legalábbis a jelen tanulmány szerzőinek véleménye szerint). Spengler, nevezetesen, úgy érzi, hogy *a civilizáció optimális esetben elkerülhetetlen* – ugyanolyan szükségszerűséggel tartozik hozzá egy kultúrkör fejlődési pályájához, mint az ifjúkorhoz az öregkor (hacsak valaki nem távozik el az élők sorából idő előtt). Spengler a kultúrköröket *organizmusoknak*, a szó tág értelmében vett *lélényeknek* tekintette, nem véletlenül alkalmazta az őket tárgyaló tudományos diszciplína megnevezésére a „morfológia” („alaktan”), alapvetően biológiai jellegű, lélények szerkezeti sajátosságának feltárására és feltérképezésére használt terminusát.⁹

Spengler úgy gondolta, hogy az egyes kultúrkörök, egyfajta természeti vagy inkább metafizikai szükségszerűségtől hajtva, egy ponton bizonyosan és elkerülhetetlenül hanyatlásnak indulnak.¹⁰

9 Vö. Csejtej és Juhász, 1995, 371. „Amikor Spengler a „morfológia” kifejezést használja, Goethehez nyúl vissza, aki a morfológiai módszert elsősorban botanikai vizsgálódásai során alkalmazta; eszerint a létező organizmusok változatai – meta-morfózisai – egy östípusra [morphé] vezethetők vissza.”

10 Jegyezzük meg: ez – a nagy civilizációk, birodalmak szükségszerű végéről szóló elképzelés – egyébként egy olyan elképzelés volt, amely szintén mélyen gyökerezett az európai kultúrkörben. Kifejeződik pl. Thomas Cole 19. századi, angol származású, amerikai festő Egy birodalom életciklusa (*The Course of Empire*) c. festményciklusában, de megtaláljuk Polübiosznál is, aki szerint Scipio, Karthágó romjai fölért, a következőképpen elmélkedett: „Scipió hosszasan állt ott, töprengve városok, népek, dinasztikiák elkerülhetetlen végétén, amely mindegyiket utoléri, akárcsak az egyes embereket. Arra gondolt, hogy ez történt a hajdan hatalmas Ílionnal, az asszír, a méd, a perzsa birodalommal, és nemrég az oly virágzó Macedóniával is. Majd akár szándékosan, akár véletlenül a következő sort kezdte szavalni: ‘Eljön a nap mikorron megszentelt Ílion elvész / és Priamosz, meg népe a jógerelyes Priamosznak.’” És

Az 1918-ban és 1920-ban két kötetben megjelent opus magnumot Spengler eredetileg a német harcászati győzelmi sikereknek szerette volna ajánlani, mintegy figyelmeztetés vagy mementóképpen, hogy emlékeztesse a Nyugatot – illetve akkor magát egyes hangadók által a Nyugati szellemi zászlóshajójának tekintő Németországot – az elkerülhetetlen végre; arra, hogy a végzetet csupán halogathatja, kitolhatja, de végleges el nem kerülheti. Spenglernél *a kultúrák önmagukba zárt alakzatok voltak*, amelyek szilárd, nehezen vagy alig mozgítható fejlődési pályán voltak, amelyek végén mindegyikükre az elkerülhetetlen hanyatlás várt.

Nem mindenki osztotta azonban ezt a determinista, és bizonyos fókig mesterségesnek tekinthető felfogást. Nem sokkal később Arnold J. Toynbee angol történész egy jelentős mértékben szofisztikáltabb, árnyaltabb, az empirikus részletekre sokkal jobban odafigyelő, és az egyes kultúráknak a spengleri modellnél jelentősen nagyobb mozgásteret tulajdonító koncepciót dolgozott ki 12 kötetes, 1936 és 1961 között megjelent, *Tanulmány a történelemről* (*A Study on History*) c. monumentális munkájában (magyarul részben: Toynbee, 1971).

Toynbee-nál a civilizációk egy empirikus tartalommal – az Oswald Spengleri képnél – jelentősebb mértékben megtöltött, jóval nüanszírozóbb, akkurátusabb, kevésbé spekulatív és metafizikus, és sokkal óvatosabb leírását találjuk meg. A civilizáció a társadalmi fejlődés egy bizonyos, magasabb fokát jelöli, centralizált állammal, bonyolult szerkezetű társadalmi osztályokkal, bürokráciával, írásbeliséggel, magas szintű technológiával, vallási-egyházi intézményrendszerrel (klérussal), értelmiséggel, államilag megszervezett élelmiszertermeléssel (államilag szervezett földművelés, állattenyésztés), központilag kibocsátott pénzzel és nem utolsósorban jól megszervezett hadsereggel, katonasággal, melynek feladata a rendfenntartás, a külső határok védelme és adott esetben az országhatárokon kívüli katonai műveletek.¹¹

Toynbee szerint a történelem egyik alapvető mozgatórugója az

amikor Polübiosz nyíltan megkérdezte tőle mit ért ezen, nem titkolódzott, hanem nyíltan hazáját, Rómát nevezte meg, mivel az emberi sors forgandóságát látva, féltette azt. Vö. Polübiosz, 2002.

¹¹ Ehhez pl.: Beck et al., 1999.

utánzás. Egy közösség akkor tud igazán dinamikusan fejlődni, ha vezetői a közösség történelmének (esetleg más kulturális közösségek történelmének) innovatív, teremtő elméit utánozzák kreatív módon, úgy, hogy a régebbi megoldásokat hatékonyan tudják alkalmazni az adott történelmi helyzetre. Toynbee szerint, Spenglerrel ellentétben, a civilizációknak nem kell szükségképpen meghalniuk; nincs semmiféle természeti vagy metafizikai törvény, mely úgymond a halálba kényszerítené őket. A civilizációk időről-időre *külső, illetve belső kihívásokkal szembesülnek*, melyeket több-kevesebb sikerrel kezelnek. Ha egy civilizációt adott esetben élesebb elméjű, a kihívásokra fogékonyabb emberek vezetnek, akik nem ragadnak a múltban, valamiféle mechanikusan másoló konzervativizmus vagy tradícionizmus jegyében, hanem képesek a jövőbe tekinteni, és az elődök példáját kreatívan, azt a jelen kihívásaira innovatív módon alkalmazva felhasználni, akkor a szóban forgó civilizációnak, mondjuk így, szerencséje van. Megfelelő vezetőkkel egy civilizáció nagyon hosszú ideig fennmaradhat.

A társadalom szervezettségi és a kulturális jegyek alapján Toynbee jóval több – egy adott kultúrkör magasabb érettségi szintjét elérő alakzatának a terminusaiban értelmezett – civilizációt azonosít, mint Spengler. Úgy véli, legalább 21 civilizációról beszélhetünk a történelemben, amelyből 16 tűnt el a történelemből 1940-re, és öt volt jelen abban az évben még mindig. Toynbee egy civilizáció hanyatlása döntő okai között *az adott kultúrkört vagy civilizációt irányító kör kreativitásának nagy mértékű csökkenését azonosította*. Nézete szerint a kreativitás hosszú távú hanyatlása vezethet el egy civilizáció hanyatlásához.

A civilizációk, ahogy mondtuk, Toynbee szerint, állandó kihívásokkal kell, hogy szembenézenek. Ha ezeket a kihívásokat sikerrel azonosítják, és többé vagy kevésbé sikeres, vagy legalábbis valamilyenre elfogadhatónak minősülő válaszokat tudnak erre adni, akkor kapnak esélyt a történelemről a továbbélésre. Ha újra és újra rossz válaszokat adnak, akkor azonban hanyatlásnak indulnak, és egy ponton bizony elkerülhetetlenül kikerülnek a történelemből.¹² Spenglerrel ellentétben azonban Toynbee-nál ezért nem valamiféle metafizikai okok vagy törvények a felelősek, hanem *az adott kultúrkört irányító*

12 Ez a kihívás-válasz elmélet lényege Toynbee-nál.

vezető réteg folyamatos hibázása, az, hogy akaratlanul vagy valamiféle tradicionalista, esetleg a felsőbb hatalmakba vetett fanatizmusból fakadó vakságból szándékosan nem látják, mi volna a teendő, mit kellene tenni. „A civilizációkkal öngyilkosság végez, nem pedig gyilkosság” – mondta Toynbee. Ennek a kijelentésnek olvasatom szerint az az értelme, hogy egy nagyobb civilizáció többnyire többször is kap esélyt a túlélésre, de ha az elit rugalmatlanná válik, és folytatólagosan visszautasítja, hogy szembesüljön a valósággal, és hogy tudomásul vegye a nyilvánvalót, hogy egy adott szituációban mit kellene tenni, akkor a hanyatlás, az adott civilizáció *de facto* önfelszámolója egy adott ponton elkerülhetetlen lesz.¹³

Spengler-től és Toynbee-től eltérően Norbert Elias (1987) inkább *egy meghatározott civilizáció*, speciálisan az *európai* civilizáció belső aspektusára és szerkezeti jellegzetességeire összpontosított. A civilizációt leginkább *folyamatként* fogta föl,¹⁴ amelynek során az emberek egyre kulturáltabb, szofisztikáltabb lényekként voltak képesek

13 Ebben a kontextusban mindenképpen meg kell említenünk Henry Kissinger 27 évesen írt, 400 oldalas szakdolgozatát (melyről Niall Ferguson úgy emlékezik meg, mint a Harvardon írt, benyújtott és megvédett leghosszabb BA-s szakdolgozatról, ami valaha készült [Ferguson, 2015, 237]), melynek címe: A történelem értelme: Elmélkedések Spengler-ről, Toynbee-ről és Kantról. Ebben a műben Kissinger kritika tárgyává teszi a történelem értelmét illeti pozitivisták és logikai pozitivisták kritikáit (ebben az összefüggésben Karl Popper vonatkozó kritikáit is); és amellett érvel, Spengler, Toynbee, Kant és még sok más szerző műveit elemelve, hogy igenis tulajdoníthatunk jól körülhatárolható értelmet. Kissinger – ebben a tekintetben – különösen részletesen és hosszan foglalkozik a civilizációk problémájával. Érvelése szerint a pozitivisták és logikai pozitivisták gondolatmenete főként a kívülről bizonyítható empirikus tényekre vonatkozik, amelyből valóban problematikusan vezethető le inherens (a dolgokhoz lényegi szükségszerűséggel hozzátartozó) értelem, azonban a történelemnek a belső élmények és tapasztalatok éppúgy lényegi részei, melyek az egyes kultúrkörök és civilizációk belső valóságát, bizonyos mértékben individualitását konstituálják. A történelem, Kissinger értelmezése szerint, szabadság és szükségyszerűség játéka, ahol a szabadság az egyének és közösségek cselekvésének belső oldalára vonatkozik, és amelyből végső soron a történelem lényegi értelme fakad. Kissinger amellett érvel, hogy a szabadsággal a történelem vonatkozásában olyan tényezővel van dolgunk, amely a metafizikai jellegű töprengéseket – melyeket a pozitivisták és logikai pozitivisták megpróbáltak kiiktatni – nem csupán jogosulttá, de egyenesen megkerülhetlenné teszi; és azt is igazolni tudják, hogy a történelmet végső soron a szabadság térhódításaként ragadjuk meg. Kissinger 1950/2023.

14 A cím is erre utal: A civilizáció folyamata. Németül: Über den Prozeß der Zivilisation.

működni. A „civilizáció” normatív aspektusa volt nála előtérben; az, hogy a civilizálatlan, illetve a kevésbé civilizált hogyan vált egyre civilizáltabbá, erkölcsileg és szellemileg is összetettebb lénné.¹⁵

Elias szerint négy általános megnyilvánulási módja van a civilizáció folyamatának: 1) A szegényküszöb fokozódása: sokkal több minident szégyellünk, amit azelőtt nem, 2) A fájdalomküszöb fokozódása: sokkal inkább odafigyelünk rá, hogy a másinak kevésbé okozunk fájdalmat, 3) Pszichologizálás: azaz az emberek képessége fokozódik, hogy megértse, mi megy végbe a másik ember fejében, 4) Racionalizálódás: azaz fokozódik az emberek azon képessége, hogy a hosszú távú következményeket mérlegeljék. Az általános emberi viselkedés-normák és magatartásmódok tekintetében a civilizáció folyamata négy alapvető következménnyel jár: 1) Az erőszak csökkenése, 2) A szexualitás erőteljesebb társadalmi ellenőrzés alá kerül, egyes formái tabusítva lesznek, míg az általános szexuális normák finomodnak, 3) Evés és ivás normái szintén finomodnak és ritualizáltabbak lesznek, 4) Kiválasztás, anyagszere szintén szigorúbb ellenőrzés alá kerülnek, és a nyilvánosság előtt tabusítva lesznek. Mindezt Elias a pszichoa-nalitikus szemléletmód hatása alatt értelmezi: a felettes én a társadalomban egyre nagyobb kontrollra tesz szert az ösztönén fölött.

*

Napjainkhoz közeledve több, újabb civilizáció-elmélettel találkozunk. A nemzetközi kapcsolatok elméletére való alkalmazhatóság tekintetében az egyik legfontosabb, amit ki kellene emelnünk Ronald Inglehart és munkatársai által a nyolcvanas évek második felében kidolgozott Világérték Vizsgálatok, illetve az ahhoz kötődő Értéktérkép, amelynek szociológiai oldala, az, hogy külön, évről-évre elvégzett felmérésszerű vonzata van, különösen jól alkalmazhatóvá teszi a

¹⁵ Ami az erkölcsi tökéletesedést illeti, a képet árnyalhatják olyan történelmi fejlemények, mint a Holokauszt, amikor egy elviekben a fejlettség viszonylag magas fokán álló nép, fogalmazzunk így, úgy dönt, hogy nekiáll szisztematikusan legyilkolni egy komplett népcsoportot, amelybe ráadásul (mielőtt állampolgárságuktól megfosztotta volna őket) állampolgárainak egy jelentős része is beletartozott – de Elias (akinek könyve pont a Holokauszt árnyékában, 1939-ben jelenik meg), olyan objektív tényezőkre hivatkozott tézisének alátámasztására, mint az erőszakos bűntények, köztük a gyilkosságok számának általános csökkenése az európai történelem folyamán.

nemzetközi kapcsolatok elméleti keretrendszerében; mint olyan koncepciót, amelynek egyaránt jelentős elméleti, valamint nem kevésbé jelentékeny empirikus alátámasztottsága van (Inglehart és Welzel, 2001).

A kelet-európai „létező szocializmusok” bukását követően mindezenre az egyik legfontosabb fejlemény Francis Fukuyama nagyhatalmú könyve, *A történelem vége és az utolsó ember* (1994), melynek legfontosabb gondolata az, hogy a liberális demokráciával megjelent a történelem eddigi legstabilabb, a változásokhoz és a legváratlanabb kihívásokhoz a leginkább alkalmazkodni képes, a legnagyobb fokú gazdasági és társadalmi növekedést biztosító, a társadalom legszélesebb tömegei számára a legnagyobb fokú boldogságot nyújtani tudó és bizonyos tekintetben a legigazságosabbnak is mondható társadalmi forma. A történelemben nincs tovább, ennél fejlettebb társadalmi formációnk már nem lesz. *A liberális, kapitalista demokrácia mindenütt győzni fog, ez csupán idő kérdése, és a jövő meglehetősen unalmas lesz. Ideológiai viták helyett a gazdasági újraelosztás pontos mértékéről, valamint az intézmények finomhangolásáról szóló viták fogják kitölteni.*

Röviden: ez nem jött be. De, javaslom, ne legyünk igazságtalanok Fukuyamával szemben. Fukuyamának ezt a művét – melyet egyébként később publikációk sorozatában revideált, korrigált és finomított – mind a politikatudományok, mind a nemzetközi kapcsolatok szakértői egyfajta pofozóbabúnak vagy szalmababúnak használtak, amelyen látványos erődemonstrációt gyakorolhattak; kidomborítva, hogy Fukuyama jóvendőlése mennyire nem jött be. Azonban, ha korrektek akarunk lenni, azonnal hozzá kell tennünk, hogy az 1990-es évek elejének látványosan eufórikus és optimista köz- és korhangelésében Fukuyama semmi mást nem tett, mint pontosan ezeket az eufórikus, optimista, és bizonyos mértékig ma talán utópistának számító reményeket fogalmazta meg, igyekezett racionális érvekkel alátámasztani, *a leghatásosabb módon.*

Fukuyama – aki soha nem kertelt, ha önkritikát kellett gyakorolnia – csupán a *korszak általános hangulatát* fogalmazta meg a maga szavaival és gondolati, akadémiai és tudományos eszköztárával. Szerzők sokasága gondolkodott úgy, mint Fukuyama. Mindenesetre az, aki képes volt legalább annyira hatásos választ kifejteni Fukuyama elméletére, nem volt más, mint Fukuyama egykori doktori témave-

zetője, és a modern civilizáció-elméleti paradigma egyik legfontosabb képviselője, újrakifejtője, vagyis *Samuel Huntington*. Samuel Huntington (2019) szerint a Kelet-Európai kommunista (vagy „létező szocialista”) rezsimek összeomlása csupán láthatóvá tette, hogy a népek közti legfontosabb megkülönböztető jegyek nem ideológiaiak, gazdaságiak vagy politikaiak, hanem kulturálisak, illetve civilizációsak, mindig is ezek voltak a legfontosabb történelemformáló erők, és a kétpólusú világrend összeomlásával újra ezek a tényezők kerülnek, illetve kerültek előtérbe; és az ideológiai típusú konfliktusok háttérbe húzódásával ezek ismét a maguk pórségében és teljes erejükkel fejthetik ki hatásukat.

A világesemények alakítóinak, a felszínen, továbbra is megmaradnak a nemzetállamok, de a történelem alakításában mindenekelőtt a létező hét vagy nyolc fő civilizációs alakzat fogja játszani a fő szerepet. Az újraformálódott világrendben a legerőteljesebb, legszélesebb konfliktusokat nem osztályok, nem is különböző társadalmi rétegek közti összeütközések fogják jelenteni, hanem a különböző, nagyobb kulturális alakzatok között kibontakozó feszültségek és konfliktusok. A jövő nagy politikai, nemzetközi kérdései, beleértve ide a nemzetközi kapcsolatok kérdéseit, lényegi módon a kulturális különbségek által fognak meghatározódni.

A 21. század egy sokpólusú és sokcivilizációjú világban fog lezajlani, melyben a Nyugat kulturális és globális hegemoniáját egyértelmű fenyegetések és kihívások fogják érni a felemelkedő, feltörekvő, nem nyugati civilizációk részéről. A *civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* c. könyvében Huntington egy sor olyan előrejelzést tett a 21. századra vonatkozóan (többek között olyanokat, hogy a tradicionális iszlám újra teret hódíthat a szekularizmussal szemben Törökországban), amelyek hátborzongatóan beigazolódni látszottak.

Huntington civilizáció-elmélete kézenfekvő módon leginkább a konstruktivizmus irányzatához kapcsolható, viszont az utóbbihoz – legalábbis annak jellemző, főáramú verzióihoz – képest szerintem jelentős *hangsúlyeltolódás és nagyságrendi különbség* tárható föl abban a tekintetben, hogy itt a civilizációs és kulturális háttér szerepe jóval hangsúlyosabb, mint a standard konstruktivista megközelítésekben és pozíciókban. Úgy vélem, egy konstruktivista jellegű és alapvetésű pozíciót e tekintetben inkább a Huntington által megfogalmazott ál-

lásponthoz kellene közelítenünk, és még tovább kellene növelnünk a civilizációs tényezők szerepét a nemzetközi kapcsolatok és döntések magyarázatában.

Végezetül ezen a helyen még egy szerzőt kellene, véleményem szerint, mindenképpen kiemelni, és Niall Ferguson (2013, 2023). Ferguson, egyebek mellett, kritizálja mind Fukuyamát, mind Huntingtont. Ferguson szerint egyikük jövődöleése sem jött be teljesen. Ami Fukuyama prognózisait illeti, egyfelől a világ a kommunizmus bukása után teljesen felbolydult, korunkat inkább a permanens, meg-megújuló, vissza-visszatérő válságok jellemzik, másfelől a liberalizmus világszerte visszaszorulóban van, mind a politikában, mind a gazdaságban. Ami Huntingtont illeti, úgy tűnik, véli Ferguson, hogy a jövőben nem annyira a civilizációk, vagyis a nagyobb, átfogóbb kulturális alakzatok közötti konfliktusok fognak dominálni, mint amilyen például a muszlim–nem-muszlim szembenállás, hanem inkább a civilizációkon belüli törésvonalak és ellentétek, például a síita–szunnita ellentét. Ez utóbbit Ferguson a Közel-Keleten zajló, ilyen jellegű felekezeti ellentétekre, szomorúbb esetekben vérengzésekre, elnyomásokra támaszkodva próbálja meg igazolni (pl. Irakban, Szíriában). Ami ez utóbbit illeti, nézetem szerint, ma a helyzet távolról sem annyira egyértelmű, mint azt Ferguson vélte, hanem a közelmúlt eseményei inkább megint Huntingtont látszanak alátámasztani. Gondoljunk csak arra, hogy a síita Irán „a közös ellenséggel”, Izraellel szemben a szunnita Hámászt támogatja!

Konklúzió. A civilizáció-elméletek mint keretmodell alkalmazása a nemzetközi kapcsolatok problémakörére

A jelen tanulmány eddig három fő célkitűzést követett három, egymást követő szakaszban. A második részben a nemzetközi kapcsolatok modern elméleteinek főbb történeti előfutárait tekintettük át, a harmadik részben a nemzetközi kapcsolatok legfontosabb 20. századi elméleteinek egyes kiemelkedő vonásait szerettük volna rövidebben ismertetni, míg a negyedik részben a modern, 20. századi civilizáció-elméleti megközelítéseket kívántuk áttekinteni, azt sugallva, hogy ez kínálkozó, kézenfekvő és termékeny kiegészítést tudna nyújtani a nemzetközi kapcsolatok már létező elméleteihez. Ahogy mondtuk,

a tanulmány utolsó előtti, negyedik részében körvonalazott, különösen Samuel Huntington nagy hatású könyvére (*A civilizációk összecsapása*) hivatkozva kiemelt civilizáció-elméleti megközelítés a nemzetközi kapcsolatok elméletei közül leginkább a konstruktivista irányzathoz áll közel, amit azonban ezzel javasolni szerettünk volna, hogy a kulturális, illetve civilizációs tényezők szerepét még jobban be kellene emelni az elemzésekbe; még annál is erőteljesebben, ahogyan ez a standard konstruktivista modellekben szokás.

Ezzel egyébként egy olyan háromosztatú megközelítés rajzolódik ki, amit a 20. század elején Max Weber terjesztett elő a *Gazdaság és társadalom* című művének lapjain; ahol egymás mellé helyezve tárgyalta a gazdasági, hatalmi és az „életvezetéssel”, tehát a kultúrával összefüggő tényezőket (Weber, 1987). Csak Webernél nagyobb hangsúly esik a kultúra, a kulturális identitás belső, „konstruált” valóságára (hasonlóan ahhoz, ahogy ezt Hegelnél, vagy a 20. században Dilthey-nél találjuk [1974]), és arra, hogy ez a belső, konstruált, interszubjektív valóság döntéseinket meghatározza. Amit egyébként már Kissingernél is hangsúlyos formában találunk meg (1950/2023). Az, akinek magunkat látjuk, amilyen – konstruált – közösség részének magunkat tekintjük, alapvető módon határozza meg, hogy a világról hogyan gondolkodunk, és hogy a politika színterén, adott esetben nemzetközi viszonylatban, milyen döntéseket hozunk, kiket tekintünk potenciális szövetségeseknek vagy éppen riválisoknak, adott, szélsőséges esetben, egyenesen ellenfeleknek vagy ellenségeknek.

A kulturális identitás alapvető módon határozza meg gazdasági és politikai döntéseinket, végső soron a gazdasági és politikai berendezkedést, illetve „realitást”. A kulturális identitást és realitást persze mi magunk is egyfolytában formáljuk, ezek bizonyos módon – éppen úgy, ahogyan ezt olyan szerzők próbálták megmutatni, mint Weber, Dilthey, vagy éppen Kissinger – belső valóságunk részei, de másfelől bizonyos fokig mégis hajlamos vagyunk rájuk úgy tekinteni, mint külső, fölöttünk álló tényezőkre és hatalmakra, amelyek meghatároznak bennünket. *Ami igaz is*, a nagy civilizációs és kulturális alakzatok a folytonos közösségi kommunikáción és interakciókon keresztül az egyéntől, bizonyos mértékig a közösségtől független tényezőkké, hatalmakká válnak,¹⁶ amelyek meghatározzák az egyént és a közösséget

16 Hegeli szellemben Dilthey ezért is nevezi ezeket a kulturális alakzatokat, erőket „objektív szellemnek”.

is; és az egyéni, valamint a közösségi döntésekre alapvető befolyást gyakorolnak. Hosszú távon viszont, a történelem nagyobb szakaszain keresztül, oda-visszahatást figyelhetünk meg egyén, közösség és kultúra között.¹⁷ Ami viszont nem változtat azon a helyzeten, hogy egy adott döntéshelyzetben, egy adott pillanatban a belsővé tett kulturális attitűdök lényegi meghatározó hatást gyakorolnak az egyén vagy a közösség formálódóban lévő vagy már meg is hozott döntésére.

Ceterum censeo, és ez tanulmányunk végkövetkeztetése, lehetetlenség a nagy kulturális alakzatok jelentőségét túlbecsülni a nemzetközi kapcsolatok és a nemzetközi horizonton meghozott politikai döntések magyarázatában.

Irodalomjegyzék

- Beck, Roger B.; Black, Linda; Krieger, Larry S.; Naylor, Phillip C. és Shabaka, Dahia Ibo (1999): *World History: Patterns of Interaction*. Evanston, Illinois, McDougal Littell.
- Bodin, Jean (1987): *Az államról*. Budapest, Gondolat kiadó.
- Csejtei Dezső és Juhász Anikó (1995): Oswald Spengler. In: Borbély Gábor és Boros Gábor (szerk.): *33 híres bölcséleti mű*. Budapest, Móra Ferenc kiadó, 365-379.
- Dilthey, Wilhelm (1974): *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. Budapest, Gondolat kiadó.
- Elias, Norbert (1987): *A civilizáció folyamata*. Budapest, Gondolat kiadó.
- Ferguson, Niall (2013): *The Great Degeneration: How Institutions Decay and Economies Die*. London, The Penguin Press.
- Ferguson, Niall (2015): *Kissinger, 1923–1968: The Idealist*. London: Penguin Books.
- Ferguson, Niall (2023): *Civilizáció. A Nyugat és a többiek*. Budapest, Scholar kiadó.

17 Az Inglehart-féle Értéktérkép egyébként nagyon szépen megfigyelhetővé teszi, hogy akár évek leforgása alatt is hogyan változnak egy országon, egy közösségen belül az alapvető értékpreferenciák és értékítéletek. De ugyanez a helyzet pl. a Geert Hofstede-féle „kulturális dimenziók elmélettel”, illetve az ehhez kapcsolódó fölmérésekkel. Ez utóbbihoz ld.: <https://geerthofstede.com/landing-page/> (Utolsó hozzáférés ideje: 2024. november 4.).

- Fukuyama, Francis (1994): *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest, Európa kiadó.
- Grotius, Hugo (1999): *A háború és a béke jogáról*. Budapest, Attraktor / Pallas stúdió.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1966): *Előadások a világtörténet filozófiájáról*. Budapest, Akadémiai kiadó.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1983): *A jogfilozófia alapvonalai*. Budapest: Akadémia kiadó.
- Hobbes, Thomas (1999): *Leviatán*. Budapest, Kossuth kiadó.
- Huntington, Samuel (2019): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest, Európa kiadó.
- Inglehart, Ronald és Welzel, Christian (2001): *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511790881>
- Kant, Immanuel (2018): *A tiszta ész kritikája*. Budapest, Atlantisz kiadó.
- Kant, Immanuel (2019): *Az örök béke*. Budapest, Helikon kiadó.
- Keohane, Robert (1984): *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, Princeton University Press. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90400-9_55
- Kissinger, Henry (2023): *The Meaning of History: Reflections on Spengler, Toynbee, and Kant*. Stockholm, Bokförlaget Stolpe. Eredetileg 1950-ben íródott.
- Locke, John (1986): *Értekezés a polgári kormányzatról*. Budapest, Gondolat kiadó.
- Montesquieu (2000): *A törvények szelleméről*. Budapest, Osiris kiadó.
- Pásztori-Kupán István (2010): *Ókori görög gondolkodók. Filozófiai bevezetés a teológia tanulmányozásához*. Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet.
- Polübiosz (2002): *Történeti könyvei I-II*. Máriabesnyő-Gödöllő, Attraktor kiadó.
- Spengler, Oswald (1994): *A Nyugat alkonya I-II*. Budapest, Európa kiadó.
- Toynbee, Arnold J. (1971): *Válogatott tanulmányok*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom 1*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Publikálás a Business & Diplomacy Review folyóiratban

A folyóirat az alábbi témákhoz kapcsolódó kéziratokat fogad be lektorálásra:

- gazdaság,
- kereskedelem,
- pénzügyek,
- nemzetközi kapcsolatok,
- diplomácia,
- nemzetközi kommunikáció
- társadalomtudományok;
- közgazdasági tudományok.

A tanulmány absztraktja minden esetben angol nyelvű. A tanulmány magyar vagy angol nyelvű, amelynek terjedelme 30 000–40 000 leütés (az absztrakttal együtt).

A kéziratok előzetes befogadásának feltételei:

- a kézirat és annak szerzői megfelelnek a folyóirat etikai szabályainak;
- a kézirat, illetve ahhoz tartalmában nagyon hasonló tanulmányt még nem publikáltak;
- a benyújtott kézirat megfelel a formai követelményeknek.

A folyóirat a szerzőknek tiszteletdíjat nem fizet. A folyóirat minden egyes befogadott kézirat esetében kettős vaklektorálást alkalmaz, ami azt jelenti, hogy az anonimalizált anyagot a szerzők által nem ismert lektorok értékelik. A folyóirat csak abban az esetben fogad be kéziratot publikálásra, ha azt mind a két vaklektor publikálásra ajánlja, és vaklektor(ok) által kért javításokat/kiegészítéseket a szerző(k) végrehajtotta/ák. Amennyiben az egyik lektor javításokkal publikálásra ajánlja a kéziratot, míg a másik nem, akkor a javítások után a témában jártas újabb vaklektornak kell értékelnie az anyagot. Akkor minősül egy tanulmány tartalmában nagyon hasonlónak egy korábbi tanulmányhoz képest, ha azok egyezősége 60% felett van. A szerzők minden egyes esetben kötelesek a vaklektorok által írt kifogásokra/javaslatokra tételesen írásban reagálni.

Information in English:

<https://uni-bge.hu/en/business-diplomacy-review>